

Filip Sinapov, Ivan G. Iliev
(Bulgaria, Plovdiv University Paisii Hilendarski)

On Some Peculiarities of the Garnati Dialect from Nedelino Region, Bulgaria

Abstract: The article deals with the main characteristic features of the Rhodopian Garnati micro dialect from Nedelino Municipality, which is a part of the Zlatograd dialect.

Key words: Garnati, Bulgarian dialectology, Rhodopian dialects.

Филип Синапов, Иван Г. Илиев
(България, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“)

За някои особености в говора на село Гърнати, Неделинско¹

I. Увод

Гърнатският говор спада към диалекта, говорен в Златоградско и Неделинско, и се употребява единствено в селото, като дори в една от махалите му – *Мерамате* (съставена от преселници от с. Тънка бара), използват неделински говор. За диалекта в Златоградско и Неделинско досега са били в обръщение разни термини от различни учени. Любомир Милетич (Милетич 2013: 93/Miletich 2013: 93) го разглежда като един и същ с павликянския. Нено Неделчев (Неделчев 1994: 31/Nedelchev 1994: 31) употребява названието *златоградско-мадански говор*, а други автори (Стойков, Младенов 1993: 139/Stoykov, Mladenov 1993: 139; Михайлов 2016 и т.н./Mihaylov 2016 i t.n.) предпочитат термина *златоградски говор*. Подобно на Светозар Любомиров (Любомиров 2013б: 60/Lyubomirov 2013b: 60), който използва за наречието на гр. Неделино термина *неделински говор*, тук за описанието на говора в село Гърнати възприемаме термина *гърнатски говор*. Известна информация за него досега е публикувана у Михайлов (Михайлов 2016/Mihaylov 2016) и у Тончева и Илиев (Тончева, Илиев 2016/Toncheva, Iliev 2016). Както бе отбелязано в последното изследване (Тончева, Илиев 2016: 10/Toncheva, Iliev 2016: 10), наред с говора на т. нар. *тикълски села* (Върлино, Козарка, Диманово, Бурево, Кундево, Средец, Тънка бара и др.), чието название идва от старото *Тикла*, и с говора на село Припек (смятан за самостоятелен от Тончева и Илиев, за разлика от Михайлов, поради повечето запазени в него архаични особености), и говорът на Гърнати също може да се обособи като

¹ Част от изнесената тук информация е публикувана у Синапов 2019.

малко по-различен от *тикълско-неделинско-старцевския* и другите *златоградско-неделински подговори*, макар да е съставна част на *златоградския* (*златоградско-маданския* или по-правилно – *златоградско-неделинския*) диалект.

Разликите между трите гореспоменати регионални диалектни подгрупи (тикълска, припешка и гърнатска) се подкрепят и от музикалната култура на носителите им – единственото село в Неделинско, в което не се пее двугласно, както и в Припек, е село Гърнати.

II. Фонетични особености на гърнатския говор

Не разглеждаме такива широко разпространени или пък непоследователни явления като затварянето на неударените гласни или лабиализацията (*гул'ум* 'голям', *К'улс'ънъ* 'Църквата' – топоним), а ще се съсредоточим върху други фонетични особености на говора.

1. Застъпници на старобългарската голяма носовка

На мястото на старобългарската голяма носовка (ѡ) под ударение в гърнатския говор стои [ѡ] или неговият алофон широко [ѡ̃] (когато този алофон не се произнася по-назад в устната кухина, той е равнозначен на редуцирано [a] под ударение, отбелязвано като [á]): *зѡп*, *зѡбѡн*, *пѡт'*, *вѡгал'* 'въглен'; *кѡшѡ/кѡшѡ*, *рѡка*, *гѡба*. Наличието на втория алофон, който се среща и в хвойненския и други родопски говори на север и североизток, а също и в Старцево, е остатък от по-старото състояние на златоградския говор, когато широкото [ѡ̃] е било особеност и на златоградския диалект (вж. Тончева Илиев 2016: 16/Toncheva, Iliev 2016: 16).

2. Застъпници на старобългарския голям ер (ѣ)

На мястото на старобългарският голям ер стоят същите застъпници, както и при голямата носовка – [ѣ, ѣ̃]: *сѣн*, *сѣнчѣк* 'сън' (умалително), *булѣ ма гѣрбѣс*; *кѣрпа*, *гѣрбѣ*, *дѣш*, *дѣска*.

3. Застъпници на старобългарския малък ер (ѣ)

Вместо старобългарския малък ер в гърнатския говор може да се срещне [e], с алофон тясно [ẽ]: *тѣмну*, *лѣчак кѣмѣн'* 'лек камък', *дѣн'* 'ден', *лѣскѣт'* 'лъскав', но *мѣгла/мѣгла*.

4. Застъпници на старобългарската малка носовка (ѣ)

Застъпниците на старобългарската малка носовка в гърнатския говор са същите като при малкия ер – [e, ẽ]: *клѣтва/клѣтва*, *мѣсу*, *глѣдам/глѣдам*.

5. Застъпници на старобългарската ятова гласна (ѣ)

Михайлов (2016) разделя златоградския говор на две зони: екава(/ѣкава), в която ѣ факултативно се редува с е винаги под ударение и независимо от вида на гласната в следващата сричка – в Златоград и селата Старцево, Ерма река, Долен, Аламовци, Кушла, Припек и якава (във всички населени места на община Неделино (включително и в Гърнати). В действителност положението в Гърнати е малко по-особено, понеже там на мястото на старобългарската ятова гласна има алофони *'a/ѣ*: *пѣѣха*, *пѣѣем* *п'ѣсне* 'пея песен', *пѣѣем п'ѣсни* 'пея песни', *р'ѣка/р'ѣка*, *ѣрѣм* 'вид кърпа', *с'ѣно* (но

сенѡну), б'алу мл'аку, б'али л'абуве, тр'ава (но тревѡнъ), д'ате и др. Също така: цаѡл нѡи 'цяла нощ', цаѡли нѡиѡи.

6. Застъпници на старобългарската гласна еры (ѡ)

В гърнатския говор, за разлика от припешкия, ѡ има като застъпник гласна [и]: рѡба, тѡква, сѡнче 'синко'.

7. Дифтонгизиране на гласна [о]

Наблюдава се в примери като с'ѡл', 'ѡѡи 'защо', 'ѡѡо 'око'.

8. Преглас ѡа/'а → ѡе/е

Според Стойков (Стойков 2008: 253/Stoykov 2008: 253) в златоградско-неделинския говор липсва преход ѡа → ѡе/е. С това твърдение не е съгласен Михайлов (Михайлов 2016/Mihaylov 2016), който се опира не само на собствени изследвания, но и на данните в БДА и разделя селищата в Златоградско на селища с такъв преход (жѡба, жѡби, чѡша, чѡши) и на селища без преход. Тук Михайлов е прав, защото в Гърнати преходът е налице: шѡпка, шѡпки, уфчѡр, уфчѡр'ѡ, шекѡр'уф кучѡн 'захарно цвекло', айѡански кучѡн 'кръмно цвекло'. Но наред с показаните примери в селото се срещат и такива без преглас: ѡа 'аз', ѡагне, ѡабѡлка.

9. Наличие или липса на преход ѡ → ѡи

За разлика от припешкия говор, където широко се използва преход ѡ → ѡи (жѡина, вѡчер), за гърнатския говор той не е характерен, а се наблюдава само редуване ѡ/ѡи: жѡена/жѡина, дѡсет', зѡт', дѡи му на нѡга. Все пак и от него има остатъци: приз бѡрчѡнънъ. Подобен стар преход се открива и в лабиализираните форми гул'ѡм, гул'ѡму гул'ѡми 'голям, голямо, големи'.

10. Преход ѡ → ѡу

Този преход се среща в примери като нѡс, дѡда 'идва', но по-често преходът липсва: сѡл', вѡл', мѡйна 'моята' и др.

11. Акавизъм

Акавизмът е силно разпространен в някои части на Златоградско, например за Неделино, Диманово и Еленка (Михайлов 2016/Mihaylov 2016; Любомиров 2013б: 60/Lyubomirov 2013b: 60). Митринов (Митринов 2010: 100/Mitrinov 2010: 100) отбелязва, че акавизмът не е типичен за Гърнати и някои други села в Златоградско и Неделинско и по отношение на Гърнати е прав, защото в гърнатския говор се казва кукѡшкѡ, учѡсе, курѡм и т. н. Гърнатското буѡи ма в Бурево или Тѡнка бара звучи като баѡи ма.

12. Мекост на съгласни

Явлението е често срещано и в краесловие (васѡл', сѡпѡн', пѡт', вѡгал' 'въглен'), и в средисловие (лѡл'ка, кѡпел'че, сѡл'мене 'охлюви').

13. Рефлекс на старите сричкотворни ѡ, ѡи и етимологичните съчетания с тях

Преобладават съчетанията ѡр, ѡл: вѡр 'върх', на вѡрѡн сме учѡи 'отидохме на върха', пѡрст 'пръст на ръка', пѡрч'; пѡлх, пѡлийѡиѡи 'голям плѡх', слѡнце, но дѡлѡгу 'дълъг'.

14. Предварителна антиципация на глайда ѡ

Както и в припешкия говор или други родопски говори, явлението се наблюдава и в Гърнати: *кайзвали, кайжи ми, ткайам* 'тъка'.

15. Удвояване на срички

Среща се в причастия като: *реклòлу, душлòлу* и т. н.

16. Замяна *ш* → *ч*:

Замяната може да се види в примери като *чу́чка* 'люта чушка', *учлì* 'отишли', *учлъ́лъ* 'отишла'.

17. Замяна *с* → *ц*:

Както и в припешкия говор, и в гърнатския може да се чуе *пи́ува, пèнци́йана, къ́цам*.

18. Замяна *ч* → *ц*:

Може да се срещне в *исцй́стєну* 'изчистено' – срещу *чй́ску* 'чисто'.

19. Групи **tj* и **dj*

Наред с *шт, жд* (като в *дъштерé*) се срещат и други застъпници (*ра́дам, вй̀д 'увам, вй̀д 'увал ли си?, в 'а̀шки/в 'а̀шкуве* 'вежди').

20. Замяна *дн* → *нн*

Замяната може да се онагледя с примери като *гланна, панна, анно* и т. н.

III. Морфологични особености на гърнатския говор

1. Членуване

Както в повечето родопски говори, и тук е налице тройно членуване (член *-т* е най-рядък), като членът може да изпълнява и други функции – примерно притежателна (вж. Илиев 2019/Илев 2019): *Ж'ънъ́съ ми е ут Бурево; Ж'ънъ́нъ̀ пòде на Узундерè* 'жена ми отиде в Неделино'; *-Къдè е ж'ънъ́нъ̀ ти, бр'а?* *-Чèм тè̀ пòде на Узундерè; Уфцèн'ъ̀ ти сь̀ фл'а̀ли вѣ̀ф нàшнъ̀ търлѣ̀* '... в нашата нива', *гул'у̀мен* 'големият'.

2. Сравнителна и превъзходна степен на прилагателните

Образуват се с частиците *по-, най-, нъ́й-*: *пò-гул'у̀м, пò-мучѣ̀к, нàй-/нъ́й-гул'у̀мен ут брàт'анъ̀*.

3. Бройни числителни

До 'четири' се използват българските словоформи: *анно̀, двè, трì, чèt є̀ри*. По-нататък може да се използват и български, и турски форми: *пèт', бèш-алт'ъ̀ бралà* 'пет-шест реда', *стòну брàвъ̀* 'стотте броя овце', *бй̀н'* 'хиляда', *икй̀ бй̀н'* 'две хиляди'.

4. Лични местоимения

Наблюдават се следните именителни форми, като в 3 лице като лични могат да се използват и показателните местоимения:

йà

нè

тй̀

вè

тò 'той, тя, то', тè̀ 'тя', єйсòй, єйндòй 'той'

тè̀, єйс'а̀ф,

єйн'а̀ф, єйт'а̀ф

5. Въпросителни и относителни местоимения

В гърнатския говор не се използва местоимение *штò*, само *кинà* 'какво'. За лица в мъжки род има *кутрй̀* 'кой' (срещу *катрй̀* в Бурево или Тънка бара), а също и *кòй*: *Кòй ут вàм не е рàбутил?* 'кой от вас не е работил?' (вижда се, че дателната форма *вàм* е изместила

акузативната). От въпросителните местоимения се образуват относителни: *Кутрѝно/кѝйно не рѝбути, нѝма да ѝадѝ*.

6. Умалителни и аугментативни форми

В Гърнати особено силно се набляга на умалителността.

Умалителните форми най-често се срещат при съществителните (*васѝлчѝк* 'фасул', *мисѝрчѝк* 'царевица', *зарзавѝтчѝк* 'зеленчуци', *пѝлѝчкове* 'птици' – буквално 'пиленца', *бѝхчѝца* 'градина', *сѝнчѝк* 'сън'; *калѝчку рѝѝ* 'свако бе'; *Чѝм ѝтте*, *кѝлѝчко*, *на домѝ*, *чѝска с лѝлѝка фаннѝш!*; *булѝ ма гѝрбѝнкаса* 'боли ме гърбът'), но ги има и при прилагателните (*мѝричку* 'малкичко'), и при глаголите (*нѝ итем да пѝчкаме* '... да почваме', но за разлика от Припек, няма *лѝфкам*, а само *лѝфем* 'говоря').

Обратно на умалителните форми, за да се покаже, че лицето или предметът имат големи размери, се използват форми с наставка *-ишт*: *чѝулѝчиште*, *камениште*, *кѝиштиште*, *кѝиштишта*, *пѝлиѝште*.

7. Бъдеще време и бъдеще време в миналото

Бъдеще време се образува с частица *иѝ*, *иѝ*: *иѝ пѝдам*, *тѝ алѝ иѝ варѝш*? Но също и: *дѝишете* 'ще дойдем', *ѝѝ гу сѝм рѝкнѝл*, *ѝм дѝлѝ ите дѝ!* Отрицателни форми: *нѝма да вѝрѝам*. За намерение се използват конструкции с глагола *мѝслѝам*: *ѝѝ мѝслѝам да пѝда да попраѝѝм* 'мисля да ида да окопая (царевицата)'.

Бъдеще време в миналото се образува по обичайния начин: *ѝѝ итѝѝх да пѝдам*, *нѝмаше да пѝдам*.

8. Минало свършено и минало неопределено време

Наред с формите на минало свършено време (*ѝѝ праѝѝх/залѝѝх карпѝзинѝ* е 'аз окопах/полях дините'), често вместо тях се използват тези на минало неопределено време: *ѝѝ сѝм пѝннѝлѝ ут мѝлено фчѝра* 'аз паднах от мулето вчера'; *на вѝрѝн сме учлѝ* 'отдохме на върха'. Но и перфектните форми понякога пазят семантиката си: *вѝдѝ увал ли си?* 'виждал ли си?'.

9. Императив

Положителните форми са образувани по обичайния начин (*рѝкни гу*, *брѝѝ!*), а отрицателните с *немѝй* (*немѝй гу рѝка!* 'не го викай'). За 3 лице аналитичният императив изглежда така: *Чѝм да дѝйде!* *Нѝкина нѝма да му стѝрим!* 'нека да дойде, нищо няма да му направим' С оптативна семантика са форми от типа: *ѝч дѝ ни сѝ ми прилѝфил!* 'да не си ми проговорил повече'.

10. Наречия

Интересни гърнатски наречия са *тамѝнѝ* 'тъкмо', *утзѝтѝ*, *утсѝдѝ* е 'оттатък' (вж. и при лексикалните особености по-нататък). В говора вместо с формант *-анка*, както е в Припек, след наречия и показателни местоимения се използва подобен формант *-ану*: *ѝйтѝ ѝвану* 'тук', *ѝйсѝ ѝвану исѝнчек* 'тези хора', *ѝйнѝ ѝвану исѝнчек* 'онези хора' и т. н.

11. Частици и междуметия

За въпрос най-често се използва частица *ал*: *Ал иѝ вѝрѝш нѝ Дерѝдѝрѝ?* 'ще ходиш ли в Златоград?'. Като частица за отрицание се среща и турската заемка *ѝир* 'не'. Паразитна частица и топик маркер (маркер на логическия подлог) е *чем/чѝм/чѝм/чѝм*,

която може да се употребява заедно с различни апелативни частици: *Чѐм хайде бр'ѐ/р'а!* 'ами хайде бе' (към мъж); *Чѐм хайде м'ѐр!* 'ами хайде ма' (към жена); *Чем утдѐ си, мунче?* 'ами откъде си?' (мунче е обръщение); *-Чем йа̀ла пак! – Чем доштемe!*

Характерно за Гърнати е междуметието *учул'у 'олеле'*. Интересни са междуметията за викане или отпъждане на различни домашни животни. Кокошка се подмамва с *кът-кът!* Овца се вика с *бъчи-бъчи!* Или с *ва̀къл'чи, йа̀-йа̀!* Същото обращение към крава е *мунче, йа̀-йа̀!*, а към коза е *кът'а, йа̀, йа̀!* Крава, кон или магаре се подканят да тръгнат с *хъч!* А кон се спира с *чуш!* Ако при оране кравата криви надолу от браздата, ѝ се подвиква: *гòр, мунче, гòр-гòр-гòр!* При отклоняване нагоре от браздата пък се използва *дòл, мунче, дòл-дòл-дòл!*

Характерно за апелативността към отдалечен на по-голямо разстояние човек или животно е добавянето на морфема -ѝ, която вероятно също произлиза от по-стара частица: *майкѝй!/майаѝ!* 'майко', *бòбѝй!* 'татко', *учинѝй,* *хайди нѝсам!, кът'аѝ!* 'за викане на коза отдалеч', *мун'аѝ!* 'за викане на крава отдалеч'.

IV. Синтактични особености на гърнатския говор

1. Съгласуване по род

За разлика от припешкия говор, в гърнатския задължително има съгласуване по род: *Йа̀ съм бòлнѝ; Йа̀ съм пàннѝлѝ ут му̀лено фчѐра.* Третоличното лично местоимение *тò* обаче може да се използва и като 'той, тя'.

2. Словоред

Наблюдават се разлики в словореда в сравнение с този на книжовния български език и други диалекти: *Тѐ ги съ убѝли, убѝли съг и ѝйн'авѝ; Йа̀ гу съм рукнѝл, ѝм дѝл'ише дò!*

3. Удвоен подлог

Явлението може да се илюстрира например с изречението *Т'а му устанѝ куту кѝпѝе 'много приказва' –* буквално 'устата му е като порта'.

V. Лексикални и други особености на гърнатския говор

Говорът изобилства с интересни лексеми. Ето някои от тях, които не бяха споменати по-горе: *а̀гу 'чичо, по-голям от бащата', ам̀ам 'баня', аннѝнка 'онзиден', а(х)рѝне 'помаци', басум̀аци 'стъпала', буб̀ул'ка 'буболечка', б̀ъзгун' 'бръмбар', г̀ал'ам 'обичам', вел̀и(ха) 'каза(ха)' (Кин̀а ти вел̀и(ха)? 'какво ти каза(ха)?'), г̀езе 'сватба' (Шѝ въ р̀укаме на г̀езе 'ще ви каним на сватба' – в Припек – нѝ г̀изе), глѝвнѝк 'въглен', ѝл̀ък 'бас' (на ѝл̀ък са ф̀а̀тили), ѝр̀ъм 'вид кърпа', еркѝч 'козел, който води стадото', ѝйѝе 'леля', зѝфчѝр̀ишник 'онзиден', иб̀рик 'стомна за подмиване в тоалетната', йѝвру д̀'ате 'непослушно дете' (в Припек – й̀вру), кад̀ах 'голяма чаша', кал̀еко 'свако', кѝчка 'китеник' (пу он беи, ир̀ми кѝчки 'по 15-20 китеника'), куй̀на̀ре 'турци', кукум̀аре 'неразтворени сърнели', л̀ѝл'ка 'сестра на мъжа (и по-малка)', л̀'уб'ам 'целувам', м̀ижу 'чичо, по-малък от бащата', мис̀ир 'царевница', мòр'ѝн л̀ук 'червен лук', муш̀трак 'клозет', нев'̀астенска г̀ѝба 'гѝба булка', поп̀учник 'жаба', пòткур 'прякор', п̀ѝренка 'преди малко', п̀ътат'уф б̀ъзгун' 'колорадски бръмбар', с̀ачѝр! 'довечера', ск̀ала 'стълба', с̀ѝл'мене 'охлюви', так̀ит' 'дали', тукс̀ун' е 'теле',*

упърина маалъ 'отсрещна махала', фил'мѣн 'чашка', хл'ѣпті съ 'хили се' (ѹх, къквѣ съ хл'ѣпті ейндѣ! 'ах, как се хили този!' – но: Йѣ съ см'ѣм), хъзър 'готов' (Йѣ б'ѣх хъзър утнѣпрѣш 'аз бях готов от по-рано', Хъзър ли си, мѣр, дѣ тѣрнеме/тѣрнувам е?) и др.

В гърнатския говор не се използват някои от характерните за Припек думи: чѣпка 'целувам', чѣкам 'режа' и др.

Интересно е, че в Гърнати по принцип не се използват псувни, а само клетви: Данѣ ти кѣмен' с'ѣнкѣ стѣри! Дѣнѣ не стѣнеш ду събѣх!; Дѣнѣ не клѣпнеш сѣчѣр! 'дано не мигнеш довечера'.

ЛИТЕРАТУРА

- Илиев 2019: *Илиев Ив.* За една притежателна употреба на определителния член в българския език. В: <https://www.academia.edu/> (Iliev 2019: *Iliev Iv.* Za edna pritezhatelna upotreba na opredelitelnia chlen v balgarskia ezik).
- Любомиров 2013а: *Любомиров, С.* Неделинският двуглас. ЗЕА-Принт ООД. Неделино (Lyubomirov 2013a: *Lyubomirov, S.* Nedelinskiyat dvuglas. ZEA-Print OOD. Nedelino).
- Любомиров 2013б: *Любомиров, С.* Езикови особености на неделинския говор. В: Любомиров, С. Неделинският двуглас. Неделино, 60-62 (Lyubomirov 2013b: *Lyubomirov, S.* Ezikovi osobenosti na nedelinskia govor. In: Lyubomirov, S. Nedelinskiyat dvuglas. Nedelino, 60-62).
- Милетич 2013: *Милетич, Л.* Родопските говори на българския език. Превод от немски Е. Тилев. Изд. Изток-Запад (Miletich 2013: *Miletich, L.* Rodopskite govori na bylgarskia ezik. Izd. Iztok-Zapad).
- Митринов 2010: *Митринов, Г.* Една интересна особеност в говора на село Припек. В: Славов, А., А. Иванов, Г. Митринов и др. Село Припек. Минало и настояще. Тангра Нак Ра. София, 99-103 (Mitrinov 2010: *Mitrinov, G.* Edna interesna osobenost v govora na selo Pripek. In: Slavov, A., A. Ivanov, G. Mitrinov i dr. Selo Pripek. Minalo i nastoyashte. Tangra Nak Ra. Sofia, 99-103).
- Михайлов 2016: *Михайлов, М.* Златоградският говор. ПУ „П. Хилендарски.“ – Филиал Смолян. Смолян (Mihaylov 2016: *Mihaylov M.* Zlatogradskiyat govor. PU „P. Hilendarski“ – Filial Smolyan. Smolyan).
- Неделчев 1994: *Неделчев, Н.* Диалект на българите католици (Северен павликянски говор). Абагар. Велико Търново (Nedelchev 1994: *Nedelchev, N.* Dialekt na bulgarite katolitsi (Severen pavlikyanski govor). Abagar. Veliko Tarnovo).
- Синапов 2019: *Синапов, Ф.* Пиленце, пѣстро славейче, пееш ли, пиле, плачеш ли? Дипл. работа. АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“. Пловдив (Sinapov 2019: *Sinapov, F.* Pilence, pastro slaveyche, peesh li, pile, plachesh li? Dipl. rabota. AMTII „Prof. Asen Diamandiev“. Plovdiv).
- Стойков 2008: *Стойков, Ст.* Нов неизвестен тип акавизъм в родопските говори. Предударен акавизъм в говора на селата Старцево и Неделино, Златоградско. В: Стойков, Ст. Избрани езиковедски трудове. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 251-257 (Stoykov 2008: *Stoykov, St.* Nov neizvesten tip akavizam v rodopskite govori. Predudaren akavizam v govora na selata Startsevo i Nedelino,

Zlatogradsko. In: Stoykov, St. Izbrani ezikovedski trudove. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 251-257).

Стойков, Младенов 1993: *Стойков, Ст., М. Младенов*. Българска диалектология. София: УИ „Св. Климент Охридски“ (Stoykov, Mladenov 1993: *Stoykov, St., M. Mladenov*. Balgarska dialektologia. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“).

Тончева, Илиев 2016: *Тончева, Хр., Ив. Г. Илиев*. Говорът на село Припек, Джебелско. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“ (Toncheva, Iliev 2016: *Toncheva, Hr., Iv. G. Iliev*. Govorat na selo Pripek, Dzhebelsko. Plovdiv: UI „Paisiy Hilendarski“).